

ВИЗИЈЕ СТУДЕНАТА ФАКУЛТЕТА ЛИКОВНИХ УМЕТНОСТИ О ПРОФЕСИОНАЛНОМ ЖИВОТУ И РАДУ*

Миља Вујачић** и Драган Весић

Институт за педагошка истраживања, Београд, Србија

Александра Јоксимовић

Факултет ликовних уметности, Универзитет уметности у Београду,
Србија

Апстракт. У нашој земљи су ретка истраживања која се баве испитивањем визија студената о будућим професијама, а готово да не постоје оваква истраживања на узорку студената ликовних уметности. За личност уметника везан је мит о њима као специфичним, харизматичним особама, које имају изражену мотивацију и потребу да се баве стваралачким радом, а тај мит је, услед комерцијализације уметности, последњих деценија доведен у питање. Стога се у раду бавимо њиховим визијама о свом професионалном животу и раду. Циљ истраживања је да испитамо на који начин будући ликовни уметници замишљају свој професионални живот и да ли се у њиховим визијама појављује идеја *харизматичног мита* или су оне више одређене захтевима тренутне ситуације на пољу културе и уметности у нашој земљи. У истраживању је учествовало 39 студената четврте године Факултета ликовних уметности из Београда. У обради података примењена је квалитативна тематска анализа садржаја добијених на основу писаних исказа испитаника датих у форми прича. Резултати истраживања указују на то да идеје *харизматичног мита* представљају централни мотив у наративима студената и да су испреплетане са неизвесном сликом будуће професије и сопственом неприпремљеношћу за нове улоге у друштву. У раду су дате импликације које се односе на образовну политику високог образовања на факултетима ликовних уметности, као и препоруке за даља истраживања у овој области.

Кључне речи: студенти, ликовне уметности, визије професионалног живота, харизматични мит, уметничко тржиште.

* *Напомена.* Чланак представља резултат рада на пројектима *Од подстицања иницијативе, сарадње и стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву* (бр. 179034) и *Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије* (бр. 47008), чију реализацију финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије (2011–2019).

** E-mail: mvujasic@ipi.ac.rs

ТЕОРИЈСКИ УВОД

У фокусу овог рада су визије студената факултета ликовних уметности о сопственом професионалном животу и раду. У нашој земљи ретка су истраживања која се баве испитивањем визија студената о будућим професијама (Gutvajn i Đerić, 2011). Готово да не постоје оваква истраживања на узорку студената ликовних уметности, изузев истраживања о њиховим перцепцијама професије наставника ликовне културе (Joksimović, 2017) и истраживања о статусу младих, између осталих, и ликовних уметника у нашој земљи (Gavrilov, 2010).

На уметнике се често гледа као на особе које су изразито талентоване/даровите, особе које имају способност да креирају јединствена уметничка дела. Једина водила у извођењу уметничког дела је чиста естетска визија, а не финансијска корист за оног који то дело ствара. Оваква схватања о личности уметника садржана су у миту о њима као специфичним, харизматичним особама (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). Према овом миту, уметник је неко ко има урођени таленат и ко је предодређен за то, па самим тим то није стечени статус нити ствар личног избора. Опште је прихваћено уверење да уметници имају изражену унутрашњу мотивацију да се баве уметничким радом и тежњу за повезивањем личног идентитета са креативном, уметничком праксом (Bridgstock & Cunningham, 2016). Посматрано кроз призму образовања, овакво виђење уметника у складу је са педагогијом „есенције”, како је назива Суходолски (Suhodolski, 1974), која „у средиште ставља личност појединца и усмерава своје деловање на развој његовог унутрашњег живота” (Colić, 2014: 346). У оквиру ове концепције образовања постоји тежња да се појединац подстакне на активност и продуктивно артикулација својих потенцијала. Дакле, уметник је појединац који кроз своје деловање, па и у оквиру своје професије, а вођен питањем *какав би требало да будем*, настоји да развије своје потенцијале и да се оствари као јединствено, креативно и критичко биће.

Током последњих неколико деценија дешавају се извесне промене на пољу уметничке продукције (комерцијализација и комодификација) које доводе у питање поменути мит (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). За разлику од ранијег некомерцијалног гледишта разумевање уметничког рада у данашње време све више укључује његово довођење у везу са новцем и зарадом (McRobbie, 2002). Ове промене су део ширег процеса глобализације која захвата све области друштва, па и културу и уметност (Smirs, 2004). За разумевање овог процеса важно је поменути термин *културне индустрије* (Horkheimer i Adorno, 1974), у новијој литератури *креативне индустрије* (Vuksanović, 2016) који обухвата све оне активности које уметност тумаче кроз производњу, дистрибуцију и потрошњу уметничких дела, при чему оно што је некада било „знак особности, индивидуалног стваралаштва и рецепције, постаје стандар-

дизиран робни производ за масовну конзумацију” (Vuksanović, 2016: 1301). У оваквим околностима комерцијализације уметности неминовно долази до деградације „уметничког дела на робу, а уметника на најамног радника” (Воžовић, 1984: 40). На пољу образовања глобалистичку парадигму прати педагогија „егзистенције” (Suhodolski, 1974), у чијој основи је схватање да „реалан живот има своје законе, и да је исправно да се људи васпитавају баш за такав живот, а не против њега” (Colić, 2014: 352). Оваква педагошка парадигма питање образовања базира на припреми појединца за живот у датим друштвеним околностима. Кључна критика упућена овако схваћеном образовању, које је у функцији неолибералне глобалистичке парадигме, јесте да „почива на истом моделу као предузетништво (улагање и очекивање профита), и образује за *живот потрошње*, за конформизам, а не за *живот акције*, за критички приступ и пропитивање темеља система, за оно што омогућује истинску слободу избора и слободу уопште” (Colić, 2016: 3). У том процесу се васпитаник посматра као „својеврстан материјал, инструмент од кога треба направити оно што је потребно” (Colić, 2014: 355). У оваквим друштвеним околностима уметник је неко ко, независно од тога шта сматра суштином свог идентитета, уме да сагледа потребе и суштину друштвеног контекста у коме живи и ради и покаже спремност да им се прилагоди, а да притом сачува своју аутономију и заузме критички однос према себи и свету у коме ствара.

Од младих уметника се у оваквим друштвеним околностима очекује да буду флексибилни, самостални и оспособљени да раде различите послове. Очекује се да реконтекстуализују постојећа знања, способности и вештине стечене током студија како би били спремни за различите пословне ситуације и задатке (Bridgstock & Cunningham, 2016). Често су у прилици да морају да пређу границу између чисте уметности и комерцијализације уметности у виду одређених хонорарних послова на тржишту (Bridgstock, 2005). Потреба за прилагођавањем и флексибилношћу доводи до значајних промена у професионалном идентитету младих уметника (Matthews, 2011). Према мишљењу неких аутора (Morgan, Wood & Nelligan, 2013), млади уметници почињу да прихватају стање несигурности и неизвесности у погледу налажења сталног посла до тог нивоа да почињу да увиђају његове предности као што су лична слобода и промена (Bridgstock & Cunningham, 2016). Резултати истраживања обављених у свету – у чијем фокусу је био статус младих уметника, указују на то да, у поређењу са другим професијама, уметници често нису стално запослени, раде повремене послове или су ангажовани само по неколико сати дневно, па самим тим имају и мања примања, док само мали број њих заиста успе да изгради своју уметничку каријеру (Alper & Wassall, 2006; Bridgstock & Cunningham, 2016). Упркос неизвесним могућностима запошљавања и неповољним финансијским условима, млади уметници ипак рађе бирају да наставе да се баве уметничким радом

него да пронађу сигуран посао у некој другој струци (Hesmondhalgh & Baker, 2010; Taylor & Littleton, 2008). Спремни су да само делимично напусте своје личне уметничке поетике и идеје ради комерцијалног успеха и стицања финансијских средстава, али не и да у потпуности промене занимање (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). Када је реч о визијама студената факултета уметности о својој будућој професији, налази истраживања указују на њихова ниска очекивања да ће након завршених студија успети да пронађу посао у својој струци (Bridgstock & Cunningham, 2016).

Младим уметницима у нашој земљи проналажење посла након завршеног формалног образовања на факултету знатно је теже него младима који припадају другим професијама. Резултати истраживања о статусу младих неафирмисаних уметника (Gavrilov, 2010) упућују на то да се више од половине испитаника не бави занимањем за који су се школовали и да нису оптимистични да ће се ова ситуација променити набоље. Као кључни разлог за недостатак оптимизма, када је будућност њиховог професионалног живота и рада у питању, наводе неадекватно вредновање културе и уметности у нашем друштву, лош статус уметника и тешкоће на које наилазе прилоком налажења посла. У популацији младих уметника, ликовни уметници имају најмање могућности да добију стални посао у државним институцијама или установама културе и, на тај начин, обезбеде финансијску сигурност. Музичари и драмски уметници имају могућност да раде у оркестрима, позоришима и другим установама културе и образовања, док се сликари, вајари и графичари ретко, или готово уопште, не ангажују као носиоци свог основног занимања. Млади ликовни уметници се обично запошљавају у оквиру сродних делатности, где се захтева репертоар компетенција које су стекли током студија и/или након завршеног факултета, док се неки од њих ангажују као наставници ликовне културе у основним и средњим школама. Оваква ситуација резултат је постојеће културне политике у нашој земљи, па се поставља питање на који начин се проблеми у култури и уметности могу решавати у домену образовне политике. Другим речима, можемо се запитати какве промене у оквиру иницијалног образовања ликовних уметника на факултетима су неопходне да би се немогућност сигурног запослења у државним институцијама културе могла компензовати њиховом адекватнијом припремом за сналажење на тржишној компетитивној позорници.

Циљ нашег истраживања је да испитамо на који начин будући ликовни уметници замишљају свој професионални живот и да ли се у њиховим визијама појављује идеја *харизматичног мита*, или су оне више одређене захтевима тренутне ситуације на пољу културе и уметности. Резултати овог истраживања послужиће нам и да укажемо на кључне импликације које се односе на образовну политику високог образовања на факултетима ликовних уметности, када је у питању осмишљавање програма и садржаја учења.

МЕТОДОЛОГИЈА

Узорак истраживања чини 39 студената четврте године Факултета ликовних уметности из Београда са смерова: сликарство (29), графика (7) и вајарство (3). У узорку је било 72% особа женског пола, а 77% испитаника је навело Београд као место пребивалишта. Већина студената је рођена 1994. и 1995. године, док се распон година рођења креће од 1990. до 1997.

Инструмент истраживања. За потребе прикупљања података, испитаници су добили писано упутство да напишу причу о свом будућем професионалном животу и раду. Као водич за писање приче (Прилог 1) дате су смернице које су испитанике усмеравале да замисле да су већ завршили студије, те да опишу свој професионални живот, све релевантне аспекте свог рада; да дочарају своја размишљања, ставове, осећања, не(задовољства), проблеме у вези са послом којим се баве; да опишу како сагледавају свој посао у контексту друштва у којем живе. Подаци су прикупљени током маја 2018. године.

Анализа података. У обради података примењена је квалитативна тематска анализа садржаја (Braun & Clark, 2006) добијених на основу писаних исказа испитаника датих у форми прича. Тематска анализа података подразумевала је неколико фаза: (1) детаљно упознавање са изворним подацима ради стицања општег увида у садржај; (2) кодирање – издвајање кључних значења и порука из текста; (3) груписање кодова у категорије; (4) груписање категорија у теме. Након детаљног упознавања са изворним подацима и издвајања кључних значења и порука из текста, у трећој фази анализе података два аутора су кроз дијалог и размену значења груписала кодове у 11 категорија. С обзиром на то да је анализирани садржај добијен из индивидуалних писаних исказа студената у форми кратких прича, јединицу анализе представљала је прича у целини. Један исказ је могао бити сврстан у једну или више категорија. Након тога, трећем аутору су прослеђени изворни подаци и листа категорија како би се утврдила интерсубјективна сагласност (*каппа* вредности за сваку од категорија). Израчунате *каппа* вредности указале су на ниску интерсубјективну сагласност (*каппа* вредности су се кретале у распону од 0,3 до 0,7). До ниског степена слагања дошло је због тога што је независни процењивач датим категоријама приписао знатно шира значења него што су то урадили иницијални процењивачи. Разлике у погледу значења датих категорија последица су њихове иницијалне, недовољно јасне, дефинисаности. На пример, категорији Бављење додатним/сродним пословима иницијални проценитељи су приписали значење комерцијалних послова, док је независни процењивач овој категорији приписао шире значење и њоме обухватио све послове које су студенти наводили у својим наративима, осим примарног посла за који су се школовали. Због поменутог неслагања, сва три ау-

тора су приступила дискусији да би јасније дефинисали и евентуално редефинисали постојећи систем категорија. У том процесу задржан је највећи део првобитног система категорија, при чему је неколико категорија разложено, док је код неких категорија редефинисан њихов садржај. Имајући у виду извршене измене у значењима категорија, аутори су поново кодирани целокупан материјал. Резултат поновног кодирања представљао је систем од 13 категорија.

РЕЗУЛТАТИ ИСТРАЖИВАЊА

У четвртој фази тематске анализе података аутори су постојеће категорије груписали у три теме: (1) Ја сам уметник! (2) Преживети, а остати уметник и (3) Неповољне друштвене околности. У Табели 1 приказани су издвојени кодови сврстани у категорије, које су даље груписане у наведене теме.

Табела 1: Класификација кодова у категорије и теме и учесталост појављивања кодова унутар њих

Теме	Категорије	Кодови
Ја сам уметник!	Бављење уметношћу као животна потреба (64)	Љубав према ликовном стваралаштву (34)
		Слобода и флексибилност (13) Задовољство послом уметника (6) Уметност као императив (6) Хармонија, мир и самостални рад (5)
	Уметност као крајњи циљ (25)	Остајање у примарној професији (13) Јасна визија професионалног живота (12)
		Потреба за учењем и развојем (22) Потреба за професионалним усавршавањем (13)
	Лични и професионални развој уметника (50)	Коришћење знања стечених на основним студијама (11) Важност свеукупног знања и искуства (4)
		Агенсност уметника (41)
	Сарадња (28)	Сарадња и удруживање са другим уметницима и институцијама (28)
		Афирмација (54)
	Уметник као просветитељ (20)	

Преживети, а остати уметник	Финансијска питања (49)	Потреба за финансијском сигурношћу (42) Потреба за институционалним запошљавањем (7) Бављење комерцијалним пословима (78) Допуњавање примарног посла средним пословима (21) Усавршавање у сродним областима (6) Отвореност за нова искуства и примене (3) Нестална интересовања (2)
	Бављење додатним сродним пословима (110)	
Неповољне друштвене околности	Лични уметнички израз (10)	Задржати личну поезику уметника (10)
	Лош статус уметности и уметника у друштву (47)	Лоша ситуација на пољу културе и уметности (24) Неизвесност (17) Потреба за бољом културном политиком (6)
	Неусклађеност образовне и културне политике (5)	Незадовољство студијским програмом на факултету (5)
	Професионална несигурност (18)	Безнадежност (9) Опредељеност за другу професију (5) Недостатак јасне визије професионалног живота (4)

Ја сам уметник!

У визијама професионалног живота и рада студената појављују се слике уметника које су обухваћене идејом *харизматичног мита*. Уметност је централни мотив у наративима будућих уметника и један од важних аспеката њиховог идентитета. У наративима студената јасно је наглашена унутрашња мотивација за бављењем уметношћу и стварањем уметничких дела која је условљена безусловном љубављу према стваралаштву. Потреба за остваривањем на овом пољу праћена је и жељом за личним и професионалним развојем и учењем.

Бављење уметношћу као животна потреба. У наративима о својој професионалној будућности студенти јасно наглашавају љубав према ликовном стваралаштву и лично задовољство због тога што се баве послом уметника. Бити уметник и стварати представља примарну потребу и животни императив, нешто без чега се не може. У наративима се посебно наглашава важност слободе, хармоније и мира који су ликовним уметницима омогућени кроз самостални стваралачки рад.

...Морам да признам да уживам у раду, баш због тога што сам искрена у овоме што радим и што је то нешто што волим.

Мотив који ме и даље одржава јесте моја утопијска идеја, коју полако градим. Та идеја укључује живот у природи и уметнички рад.

Моја највећа тежња и замисао је да живим од личне ликовне поетике и да отворим галерију.

Уметност као крајњи циљ. У наративима студената потреба за бављењем стваралачким радом у области ликовних уметности праћена је јасном визијом професионалног живота и истицањем уметности као крајњег професионалног циља који се жели остварити. У визијама студената о свом професионалном животу наглашена је тежња да остану у домену своје примарне професије.

Желим да кажем да сам јако срећна због тога. Испунила сам један веома важан животни сан који сам имала још од када сам била мала. А то је да постанем сликарка, што сада свакако јесам.

Крајњи исход и посао којим се бавим јесте да организујем да се у потпуности посветим уметности (стварању).

Лични и професионални развој уметника. Своју одређеност за професију ликовног уметника студенти доводе у везу са личним и професионалним учењем и развојем које сагледавају као саставни део свог посла. Такође, претходно стечена знања и искуства, као и знања и вештине стечене током основних студија су, према визијама студената, важан ослонац у стваралачком раду ликовних уметника.

Како би моје сликарство имало тежину, морао сам искрено да приступим сагледавању своје личности, да читам књиге, посматрам људе, покушавам да разумем себе и свет око себе.

Тај рад задовољава моје жеље око континуираног сликарског усавршавања и изражавања мојих идеја на другачији начин.

Учим сваког дана, што од себе, што од других. Човек свакога дана открива, усавршава се, поготово ако се бави професијом која га испуњава и за коју мисли да је створен. Тако ја мислим да ћу сваког дана бити боља, успешнија и настојим да откријем шта то још моја личност поседује, крије, како бих себе упознала у потпуности.

Оно што је мени факултет пружио јесте заиста богато теоријско знање о уметности и способност да уочим, препознам и размишљам о уметности на далеко вишем нивоу него што сам то радио пре факултета. Изградња ставова, поетике и способности критике је можда најдрагоценија ствар коју сам наследио од Факултета ликовних уметности.

Агенсност уметника. Посао ликовног уметника, према визијама студената, подразумева континуирани труд и рад и јасно наглашену иницијативу коју прати самопоуздање и вера у себе и свој креативни потенцијал. У наративима студената уочљива је свест о томе да је за постизање успеха и оствареност у послу ликовног уметника потребно показати иницијативу када је у питању проналажење прилика за рад, промоција и повезивање са другим уметницима и институцијама.

Конкуришем на све могуће конкурсе за излагање, што групних, што самосталних изложби. Активна сам на инстаграму где сам у контакту са различитим галеријама и кустосима. Пратим актуелну уметничку сцену, махом преко интернета.

Могућности је неопходно јурити и тражити. Важно ми је да се опробам у што више области.

Надам се да ће моје искуство подстаћи многе људе који су још увек на Факултету или треба да га упишу, да раде напорно као што сам ја радио, како бих био на месту где сам сада.

До тада вредно радим и верујем у чуда, јер итекако су могућа.

Сарадња. Упркос томе што у својим наративима наглашавају личну слободу, хармонију, мир и самосталан рад као кључне разлоге задовољства бављењем послом уметника, студенти, у својим визијама професионалног живота, себе виде као уметника који се повезује са другим уметницима и институцијама у циљу заједничког рада, промовисања продуката свог рада и остваривања других важних професионалних циљева. У визијама студената прича о повезивању и сарадњи са појединцима и институцијама није ограничена само унутар наше земље, већ они себе виде и као некога ко је спреман да оствари сарадњу и на међународном нивоу.

Са разноликом групом људи које сам упознала на факултету, али и на другим местима, организујем иницијативе – имамо доста замишљених и неколико реализованих пројеката.

Волела бих да имам прилике да блиско сарађујем са позориштем и филмом, било кроз сценографију, било на неки други начин.

Афирмација. У визијама свог професионалног живота и рада студенти истичу важност личног доживљаја остварености у свом послу. Поред тога, потреба за афирмацијом од стране других из света уметности, а посебно афирмација од стране љубитеља уметности, кроз препознавање квалитета стваралачких продуката је, у визијама студената, препозната као значајан аспект ликовног стваралаштва.

Сматрам да пут који сам до сада прешла није био лак, али да се труд и веровање у своју визију остварило.

Драго ми је да се људима свиђају моји радови.

Убрзо сам напokon изградио свој специфичан стил по коме сам постао препознатљив и кренуо сам у поход. Изградио сам комуникацију са галеријама у Берлину и почео да масовно излажем.

Уметник као просветитељ. Размишљајући о себи и свом будућем послу, студенти истичу да је неодвојиви део посла уметника његов утицај на друге који се дешава у интеракцији, током преношења знања. У наративима студената наглашена је лепота подучавања која се односи на лично задовољство уметника у контакту са другим младим људима којима могу пренети своја искуства, стечена током стваралачког рада. Бављење хуманитарним радом и стављање свог креативног потенцијала у функцију добробити појединца и друштва је, у визијама студената, препознато као један од аспеката њиховог будућег посла.

Планирам да отворим сопствену сликарску школу, где ћу, са људима сличних интересовања, делити своја знања и љубав према уметности и стварању уопште.

Трудим се да деца заволе ликовно стваралаштво, да се опусте и ослободе. Играм се са њима. Помажем им да савладају градиво других предмета кроз мој предмет. Смишљам најразличитије акције и сарадње, изводимо групне радове, водим их у природу, на реку, тамо цртамо. Идемо у музеје, разговарамо, говорим им о уметницима и уметности са страићу, покушавам да покренем њихове личне доживљаје, да их надахнем.

Такође, имам велику жељу да учествујем у вођењу радионица за децу у сигурним кућама/сиротиштима.

Преживети, а остати уметник

Упркос томе што уметност јесте важна и што се потреба за стваралаштвом не доводи у питање, у наративима студената се појављује претпоставка да се од уметничког рада не може (пре)живети. Због потребе за финансијском сигурношћу, неопходно је правити компромисе на професионалном плану и, поред стваралаштва, бавити се пословима који могу да обезбеде основне егзистенцијалне услове. Да би успели у томе, себе виде као некога ко мора да се дистанцира од идеја за самосталним радом, слободом и хармонијом и ко је принуђен да се бави различитим комерцијалним пословима. Ипак, важно им је да при томе у потпуности не изгубе свој уметнички идентитет и лични поетски израз.

Финансијска питања. У наративима студената препозната је потреба за финансијском сигурношћу и обезбеђивањем животне егзистен-

ције. У својим визијама професионалног живота себе виде као уметника који, бавећи се искључиво стваралачким радом, у нашој земљи не може да задовољи ове потребе. Бављење само примарним послом, за који су се школовали, не може им обезбедити редовна примања и пружити сигурност у материјалном смислу.

Волела бих највише да имам сигуран посао где ћу имати месечна примања.

Да бих себи обезбедила нека новчана средства, осликавам кулисе у позоришту, предајем и држим приватне часове, јер то обезбеђује већа материјална добра.

Морам бити пажљив са новцем, да одређени део зараде сачувам у случају да неко време не буде посла.

Нисам пронашла начин како да од својих слика и цртежа, тј., своје уметности живим у Србији.

Бављење додатним/сродним пословима. У околностима у којима се намеће потреба да се пронађе посао који ће пружити основна финансијска примања, у својим визијама будућег професионалног живота студенти себе виде као некога ко се, поред ликовног стваралаштва, бави сродним, комерцијалним пословима. Важно је нагласити да су послови, у којима студенти себе виде у будућности, блиско повезани са њиховом примарном професијом и пружају им прилику да и кроз њих користе и даље развијају већ стечена знања, вештине и способности. Ипак, бављење сродним, комерцијалним пословима тражи додатно усавршавање кроз стицање нових знања и вештина.

Већ пар година се бавим 'фриленсом' што значи да самостално, без занозности за неку фирму или компанију, живим од свог заната. То су углавном у питању послови у вези са класичним дизајном веб-сајта, амбалаже, постера, реклама, иконица, позадина, апликација за телефоне и рачунаре. Подједнако радим 'концепт арт' за филмове или игрице као и илустрације које служе за рекламирање производа.

Тада сам вежбала да цртам у Adobe програмима на компјутеру – Photoshop и Illustrator. У томе сам била успешна и то ме је довело до данашње ситуације.

Да се нисам упознала са креативним индустријама у свету комуникације кроз волонтирање, сматрам да бих се осећала безнадежно након дипломирања на Факултету ликовних уметности.

Лични уметнички израз. Иако су принуђени да се дистанцирају од своје примарне потребе за миром, хармонијом и самосталним радом, себе у будућности виде као некога ко у бављењу комерцијалним пословима жели да задржи, колико год је то могуће, своје оригиналне стваралачке

идеје и лични уметнички израз. Упркос компромисима које морају да направе бавећи се сродним, комерцијалним пословима, у визијама студената је наглашена тежња да задрже свој идентитет уметника у коме је нагласак на слободи, стваралачким идејама и личној уметничкој поетици.

Имам ту врсту слободе да, након што добијем информације о идеји и концепту, сама одлучим како ће јунак или негативац изгледати.

Важно ми је да се опробам у што више области. Али, трудим се да рад на сопственим идејама и лично уметничко трагање никада не напустим.

Покушавам да сликарство сачувам као нетакнуту и чисту ствар (неупрљану туђим захтевима, жељама и новцем). Тако да ми то дође као зен моменат који имам само за себе. Повремено улети и нека продаја, али продајем само оно што је већ урађено или поруџбине у мом стилу.

Неповољне друштвене околности

Размишљајући о својој будућој професији и замишљајући своје будуће професионално деловање, а под утицајем тренутне ситуације у друштву и уметности, наративи студената су обојени и песимистичним визијама када су у питању прилике за њихову оствареност на пољу ликовног стваралаштва. У неким ситуацијама неизвесност, осећај безнадежности и недостатак јасне визије професионалног живота резултирају и идејом о напуштању професије уметника.

Лош статус уметности и уметника у друштву. Своје визије професионалног живота студенти сагледавају у контексту тренутне ситуације у друштву, посебно у култури и уметности. У наративима студената појављује се доживљај посла ликовног уметника као непредвидивог и неизвесног занимања, што представља последицу недостатка јасно дефинисане културне политике у нашој земљи. Неадекватни услови и занемаривање основних потреба ликовних уметника, попут простора и средстава за рад, тешкоће су које ограничавају њихов несметан стваралачки рад.

Отежавајуће околности су увек финансије за извођење, а онда и простор за излагање. Тужна прича.

Или прати срце или прати новац. Па те још и попреко погледају када кажеш – желим лепу и велику кућу са двориштем, пса и мачку, да имам новца да путујем... И онда идеш улицом и видиш билборд – завршићу факс, радим у Меку.

Наша средина није најплодније место за уметнички рад.

Оно што ме је довело у ситуацију да се овим бавим (рад са децом у вртићу) јесте ситуација у држави у којој посао у струци, у смислу да радим оно за шта сам се школовала – да сликам, могу само да сањам.

Неусклађеност образовне и културне политике. Размишљајући о свом професионалном животу и позицији у којој се налазе, услед неповољних друштвених околности, будући ликовни уметници често истичу незадовољство студијским програмом на факултету који су похађали. Знања и вештине које су стекли на факултету нису довољни за бављење различитим пословима којима могу да обезбеде себи егзистенцију. Студијски програм на факултету није им омогућио адекватну припрему за нове улоге које се од њих очекују на тржишту, које је комерцијализовано и које није усмерено ка слободном уметнику. Студенти истичу да образовна политика и студијски програми на факултету нису усклађени са културном политиком, стањем у области ликовних уметности и положајем младих ликовних уметника у нашој земљи који су завршили факултет и који покушавају да пронађу посао у струци и на тај начин обезбеде себи егзистенцију.

Знања која сам стекла кроз теорију (на факултету) нису довољно применљива на професионални свет у који сам запливала. Не знам да пишем пројекте, не знам ништа о продаји својих вештина.

С обзиром на то да Факултет није испунио моја очекивања и оно што сам желела да остварим уписивањем и едукацијом на овом факултету, одлучила сам још у првој години да се позабавим оним што се дешава ван факултета.

Професионална несигурност. Сагледавање своје будуће професије у контексту неповољних друштвених околности у наративним студената понекада је праћено безнадежношћу и непостојањем јасне визије професионалног живота. Примарна потреба за стваралачким радом и љубав према ликовној уметности пољуљана је ситуацијом која није наклоњена младим уметницима, па неки од њих у будућности себе виде као особу која одустаје од примарне професије и доноси одлуку да се бави неким другим послом. У овим наративима преовлађује доживљај потпуног губитка наде и смисла да се остане у послу уметника који не обезбеђује егзистенцију.

У тренутној ситуацији никад се не бих усудила да живим и радим овде као самостални уметник и не мислим да ће се то у скорије време променити.

Идеја имам пуно, оно што примећујем да ми фали су нада и оптимизам.

Тренутно радим у једној фабрици која се недавно отворила у близини места у којем живим. Посао се тиче склапања електронских уређаја и може се окарактерисати као типичан раднички посао без претеране или икакве креативне слободе. Што се посла тиче задовољна сам рутином и уиграним правилима које он носи, пријатна промена у односу на константну променљивост на факултету, несигурност и остале сличне особине које природа ликовних уметности носи.

ДИСКУСИЈА

Сагледавање визија студената ликовних уметности о свом професионалном животу и раду омогућава нам да добијемо увид у то како они себе виде након завршеног факултета, какве су им аспирације, потребе, које проблеме предвиђају и како виде свој професионални живот у контексту тренутне ситуације у уметности у нашој земљи. Другачије речено, имамо прилику да осветлимо наде и страховања будућих уметника у вези са сопственим професионалним учествовањем у друштву, култури и уметности. Ови увиди могу да нам буду корисни за дефинисање смерница даљег развоја студијских програма на факултетима ликовних уметности. У анализи података издвојене су три теме које осликавају визије будућих уметника о свом професионалном животу и раду: (1) Ја сам уметник! (2) Преживети, а остати уметник и (3) Неповољне друштвене околности.

Резултати нашег истраживања указују на то да је у визијама будућих уметника о сопственом професионалном животу и раду наглашена љубав према уметности и ликовном стваралаштву. У наративима је јасно уочљива унутрашња мотивација будућих уметника за стварањем уметничких дела и њихов доживљај ликовног стваралаштва као примарне потребе и нечега без чега се не може, што указује на то да је уметност један од важних аспеката њихових идентитета. Ови налази потврђују идеје *харизматичног мита* (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007) и поентирају естетску визију и лични уметнички израз као кључни мотив у стварању уметничког дела. Међутим, налази упућују и на то да су визије будућих уметника о сопственом професионалном животу и раду обојене неизвесном ситуацијом на пољу уметности у нашој земљи. Доживљај неадекватног положаја ликовних уметника у друштву, неизвесност, немогућност проналажења посла у струци и обезбеђивања материјалне егзистенције опажају се у наративима студената и потврђују налазе претходно обављених истраживања у другим земљама (Alper & Wassall, 2006; Bridgstock & Cunningham, 2016). Налази нашег истраживања указују на то да неповољне друштвене околности, које ликовним уметницима не омогућавају да, кроз посао који воле, обезбеде себи материјалну

сигурност, могу да доведу до промена њиховог професионалног идентитета. Те промене подразумевају дистанцирање од примарних потреба за самосталним стваралачким радом и хармонијом, прилагођавање тренутној ситуацији на тржишту и прављење компромиса кроз бављење сродним пословима који захтевају стицање нових вештина и знања, што је у складу са налазима других истраживања (Bridgstock, 2005). Додатно, принципи овако дефинисаног тржишта привилегују оне уметнике који су већ у вишим друштвеним и социоекономским слојевима, јер они имају средства и ресурсе које могу да уложе како би могли и да профитирају (Apple, 2013). За разлику од њих, они који немају такве услове депривилеговани су и тешко могу да обезбеде финансијску сигурност, што може да води ка безнадежности, па у крајњој линији и ка одлуци да одустану од примарне професије.

Као што је случај и у другим земљама у свету и код нас се све више наглашава значај креативних индустрија (Službeni glasnik Republike Srbije, 2018) и послова који су у вези са различитим областима уметности, у тежњи да се на тај начин утиче на снажнији економски развој државе. Све је већи број компанија на тржишту које захтевају интердисциплинарну симбиозу у којој уметност и креативност имају битну или кључну улогу. У критикама које се упућују креативним индустријама указује се на то да циљ позивања на даровите појединце и њихове таленте није креирање аутентичних уметничких дела, већ њихово искоришћавање и стављање у функцију оснаживања тржишта и капитала. На тај начин креативне индустрије не подстичу развој уметности и појединца, већ развој тржишта и профита (Vuksanović, 2016). Наши испитаници препознају да би у будућности могли да нађу место у овој широкој и, још увек, непрецизно дефинисаној области креативне индустрије, како би својом креативношћу и талентом допринели развоју или би били носиоци новог економског развоја, али да ће у том процесу учествовати искључиво као самостални уметници који ће морати да се боре за своје место. Изгледа као да постоји бојазан да би успешно позиционирање на тржишту, као некога ко зна да прода оно што ствара и ствара оно што се тражи, нужно значило и губитак личног печата и своје индивидуалне креативности. Студенти сматрају да на основним студијама нису добили знања и вештине које се траже на тржишту, али су свесни тога која знања им недостају (пласирање уметничког дела, писање пројеката, знања из области веб-дизајна, коришћење различитих компјутерских програма и слично) и на који начин до њих могу да дођу. Јасно им је и то да су на Факултету добили основу и оно што је главно, што не може да се сазна на курсевима – неговање и развијање талента, уметничко развијање поетике и креативни начин приступања проблемима. Другим речима, Факултет је нагласак стављао на развој идентитета „харизматичног” уметника, а не на развој идентитета „трговца”.

Тренутна друштвена ситуација у области културе и уметности захтева од младих уметника да буду флексибилни и да се прилагоде новонасталим околностима комерцијализације и комодификације (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007), односно да овладају вештинама трговца који своје дело ствара и пласира тако да оно може бити купљено и „из фотеље”. Проблем у овом прилагођавању друштвеној ситуацији није то што долази до промене њиховог професионалног идентитета, већ то што су у том процесу препуштени себи. У процесу образовања и током свог личног и професионалног развоја, студенти нису развили адаптивне механизме који би им омогућили да се лакше снађу у свету којим управљају тржишни принципи и закони понуде и потражње. Последице, будући уметници у својим наративима предвиђају значајне фрустрације, незадовољства, па чак и безнадежност у свом позиционирању на тржишту рада. Да би се решили нарастајуће анксиозности и превазишли неповољне околности и да би успели да реконтекстуализују своја стечена знања, вештине и способности, што тржиште рада од њих захтева (Bridgstock & Cunningham, 2016), потребно је да добију институционалну подршку и неопходну припрему већ током студија.

ЗАКЉУЧАК И ИМПЛИКАЦИЈЕ ИСТРАЖИВАЊА

Главни закључак нашег истраживања је да су идеје *харизматичног мита* у визијама студената Факултета ликовних уметности о сопственом професионалном животу и раду испреплетане са неизвесном сликом будуће професије, коју карактерише борба на тржишту и стицање нових вештина и знања потребних за послове из сродних области, којима је могуће обезбедити финансијску сигурност. У својим наративима будући уметници себе виде као неприпремљене за нове улоге и препуштене себи.

Главне импликације нашег истраживања видимо у потреби за променом политике високог образовања на факултетима ликовних уметности када су у питању студијски програми и садржаји учења. Како би својим дипломцима пружили компетенције за које се претпоставља да ће бити кључне за успешно позиционирање на тржишту рада, факултети ликовних уметности би требало да унесу измене у студијске програме и садржаје учења и, у складу са постојећим контекстуалним условима, реинтерпретирају знања и вештине које нуде. С једне стране, важно је да задрже своју основну функцију носиоца високе уметности у друштву коју, између осталог, остварују и кроз неговање уметничког идентитета студената, развој њихове личне уметничке поетике и креативног приступа у решавању проблема. С друге стране, у осмишљавању циљева, активности и програмских садржаја неопходно је да, поред есенцијалних питања, воде рачуна и о егзистенцијалним, припремајући своје студенте за продуктивно функционисање у друштву, култури и

уметности. На тај начин, факултети су усмерени ка образовању уметника као индивидуалних, аутономних особа, које истовремено могу да остваре своје потенцијале, али и да те потенцијале употребе за своје позиционирање као активног учесника у променљивим друштвеним околностима.

Захтеви тржишта подразумевају одређене специфичности када је реч о професионалном ангажовању ликовних уметника, о чему би факултети ликовних уметности требало да воде рачуна. У питању је запосленост која има приврмени карактер, односно карактер samozапослености (што студенти у својим визијама будућности интуитивно предвиђају). С обзиром на то, студенти би требало да буду припремљени за шири распон занимања/професија у којима би могли стручно да партиципирају. То, између осталог, захтева да буду флексибилни, оптимистични и оспособљени за креативно доношење одлука. Радна каријера уметника у оваквим околностима састоји се из више испуњених пројектних задатака, због чега би студенти требало да стекну и вештине и знања о управљању каријером и пројектима.

Како би се будући ликовни уметници још током студија упознали са условима на тржишту, факултети ликовних уметности би требало да успоставе сарадњу са уметницима и другим стручњацима који су доказани професионалци у уметничким и/или сродним областима. Поменута сарадња могла би да се оствари кроз њихово систематско укључивање у наставу на факултету, али и кроз студентску праксу у компанијама у којима би њихова знања могла да буду употребљена. образовање уметника у савременом друштву требало би да подразумева и оспособљеност за разумевање ширег, међународног окружења, адаптабилност на променљивост културних, техничких, пословних и естетских захтева.

У својим визијама професионалног живота студенти предвиђају да бављењем пословима у областима које су сродне ликовним уметностима подразумева стицање нових знања, вештина и способности, али и обезбеђивање финансијске сигурности. Стога би, у оквиру студијских програма на факултетима, било неопходно да се постојећи садржаји из области ликовних уметности употпуне садржајима из сродних области као што су графички дизајн, анимација, комуникација, маркетинг и слично. Како би на квалитетан и функционалан начин припремили студенте за нове улоге које се од њих очекују на тржишту рада, и наставници факултета би требало да се професионално усавршавају, кроз похађање додатне обуке у вези са новим занимањима и напредним технологијама у области уметности и креативног рада.

На завршној години факултета ликовних уметности или на мастер студијама неопходно је уважити тежњу студената да се одређени профил креативних стручњака. С тим у вези, будући ликовни уметници би, још током студија, требало да стекну неопходне компетенције и да се упознају са делатностима у којима ће моћи да употребе таленат и фундаменталне уметничке вештине, како би се лакше и ус-

пешније позиционирали на тржишту уметничких и сродних занимања и на тај начин били у прилици да обезбеде материјалну и финансијску сигурност, уз задржавање личног уметничког израза.

У даљим истраживањима у овој области додатни увид у визије будућих уметника о свом професионалном животу и раду могао би се добити и кроз индивидуалне и/или групне интервјуе који би омогућили бољу елаборацију њихових перспектива. Такође, било би сврсисходно да се визије студената ликовних уметности посматрају и у ширем контексту културне политике у нашем друштву, што би омогућило формирање смерница за културно-политичке промене у области ликовних уметности. У наредним истраживањима би се могле разматрати и перспективе студената других факултета уметности у нашој земљи, било квалитативном, било квантитативном методологијом.

ПРИЛОГ 1

Упутство за писање приче

Молимо те да напишеш једну причу у којој си ти главни лик.

Замисли да си завршио/завршила факултет. Молимо те да нам причаш о томе како изгледа твој професионални живот. Опиши нам све релевантне аспекте свог рада и посла којим се бавиш. Молимо те да покушаш да дочараш и своја размишљања, ставове, осећања (како позитивна, тако и негативна), (не)задовољства, проблеме у вези са послом којим се бавиш. Шта је то што је довело до позиције у којој се сада налазиш? Који су најважнији ресурси на које се ослањаш у свом послу? Како сагледаваш свој посао у контексту свог живота и друштва у којем живиш? Пиши нам о својим професионалним плановима, надањима, визијама будућности.

Причу напиши у садашњем времену, као да си факултет већ завршио/завршила и описујеш свој тренутни професионални живот и посао којим се бавиш.

VISIONS OF STUDENTS OF FACULTY OF FINE ARTS OF PROFESSIONAL LIFE AND WORK*

Milja Vujačić** and Dragan Vesić
Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia

Aleksandra Joksimović
Faculty of Fine Arts, University of Arts, Belgrade, Serbia

Abstract. In our country, research about students' vision of their future professions are very rare. When it comes to fine arts students, these research does not exist at all. There is always a myth associated with the understanding of the personality of artists, and they are considered to be specific, charismatic persons, who have a strong motivation and a need to perform creative work. However, this myth has been challenged in the last decades due to the commercialisation of art. Therefore, in this paper, we will deal with their visions of their professional life and work. The aim of the research is to examine how the future artists visualise their professional life and whether the idea of a *charismatic myth* is present in their visions or whether they are perhaps shaped by requirements of the current situation in the field of culture and art in our country. The sample included 39 students of the fourth year of the Faculty of Fine Arts in Belgrade. In the processing of data, we applied the qualitative thematic analysis of the content obtained based on the written testimonies given in the form of a story. The results of the research indicate that the ideas of a charismatic myth are a central motive in the narratives of students and that they are interwoven with the uncertain image of their future profession and their unpreparedness for new roles in society. The paper presents the implications related to higher education policies at faculties of fine arts, as well as the recommendations for further research in this field.

Key words: fine arts students, visions of the professional life, *charismatic myth*, art market.

THEORETICAL INTRODUCTION

This study focuses on the visions of fine arts students of their professional life and work. In our country, rarely does one find research dealing with students' visions of their future professions (Gutvajn & Đerić, 2011). There have practically been no such studies on a sample of students of fine arts, except for research on their perceptions of the profession of fine arts teachers (Joksimović,

---

* *Note.* The article is the result of the work on projects *From fostering initiative, cooperation and creativity in education to new roles and identities in society* (no. 179034) and *Improving the quality and availability of education in the processes of modernisation of Serbia* (no. 47008), financed by the Ministry of Education and Science of the Republic of Serbia (2011–2019).

** E-mail: mvujacic@ipi.ac.rs

2017) and research on the status of young people and young artists in our country (Gavrilov, 2010).

Artists are usually perceived as particularly talented/gifted people capable of creating unique pieces of art. The only lead in creating artwork is a pure aesthetic vision, not a financial benefit they might accrue. Therefore, in understanding the personality of the artist there is a myth about them as specific, charismatic persons (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). According to this myth, the artist is someone who has an innate talent and who is predestined for it, and therefore the talent is not an acquired status or a matter of personal choice. It is generally accepted that artists have an intrinsic motivation to deal with artistic work and aspiration to connect personal identity with creative, artistic practice (Bridgstock & Cunningham, 2016). Viewed through the prism of education, this perception of the artist is consistent with the pedagogy of “essence”, as Suhodolski calls it (Suhodolski, 1974), which “places the personality of the individual at the centre and directs their actions to the development of their inner life” (Colić, 2014: 346). Within this concept of education, there is a tendency to encourage an individual to actively and productively articulate their potentials. The artist is, therefore, an individual who, guided by the question of what to become, tries to develop their potentials and to realise themselves as a unique, creative and critical being through their actions and even through their profession. Over the past few decades, there have been some changes in the field of artistic production (commercialisation and commodification) that challenge this myth (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). Unlike the earlier non-commercial standpoint, the understanding of artistic work today is increasingly involving the issue of money and earnings connected to it (McRobbie, 2002). These changes are a part of a wider globalisation process that engulfs all areas of society, including culture and art (Smirs, 2004). In order to explain this process, it convenes to mention the notion of “cultural industries” (Horkheimer & Adorno, 1974), in more recent literature “creative industries” (Vuksanović, 2016), which includes all those artistic activities interpreted through the production, distribution and consumption of works of art, whereby what was “once” a sign of personality, individual creativity and reception, became nowadays a standardised commodity product for mass consumption” (Vuksanović, 2016: 1301). Under these circumstances of art commercialisation, there is inevitably a degradation of the “artwork into the merchandise, and the artist into the day labourer” (Božović, 1984: 40). In the field of education, the globalist paradigm follows the pedagogy of “existence” (Suhodolski, 1974), based on the understanding that “real life has its own laws, and that it is right that people are educated just for such a life, not against it” (Colić, 2014: 352). According to such a pedagogical paradigm, the issue of education is based on the preparation of an individual for life in given social circumstances. A key critique addressed to such understanding of education, which is in the function of a neoliberal globalist paradigm, is that it “lies on the same model as entrepreneurship (in-

vestment and expectation of profit), and educates “for the life of consumption, for conformism, and not for “life of action, critical thinking and challenging the foundations of the system, for what actually enables genuine freedom of choice and freedom in general” (Colić, 2016: 3). In this process, the student is seen as “a kind of material, as an instrument from which one is supposed to produce what is necessary” (Colić, 2014: 355). In such social circumstances, the artist is someone who can understand, regardless of what they consider to be the essence of their identity, the needs and essence of the social context in which they live and work and demonstrate their readiness to adapt, while preserving their autonomy and adopting a critical attitude towards themselves and the world in which they create.

In these social circumstances, young artists are expected to be flexible, independent and trained to do various jobs. They are expected to reconstruct the existing knowledge, skills and competences acquired during the studies in order to be ready for different business situations and tasks (Bridgstock & Cunningham, 2016). They often have the opportunity to cross the boundary between pure art and commercialisation of art by doing part-time jobs on the market (Bridgstock, 2005). The need for adaptation and flexibility leads to significant changes in the professional identity of young artists (Matthews, 2011). Some authors think (Morgan, Wood & Nelligan, 2013) that young artists begin to accept the state of insecurity and uncertainty in terms of finding a permanent job to the extent that they begin to recognise its advantages, such as personal freedom and change (Bridgstock & Cunningham, 2016). The results of the research conducted in the world, which focus on the status of young artists, indicate that, in comparison to other professions, artists are rarely permanently employed, they do occasional jobs or are engaged only a few hours a day, therefore they have lower income, while only a small number of them really manage to build their artistic career (Alper & Wassall, 2006; Bridgstock & Cunningham, 2016). Despite the uncertain employment opportunities and unfavourable financial conditions, young artists still prefer to continue to engage in artistic work rather than to find a secure job in some other profession (Hesmondhalgh & Baker, 2010; Taylor & Littleton, 2008). They are ready to partially leave their personal artistic poetics and ideas in order to realise commercial success and acquire financial resources, but they are unprepared to completely change the profession (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007). When it comes to fine arts students’ visions, the findings of the research indicate their low expectations regarding finding steady employment in their field (Bridgstock & Cunningham, 2016).

For young artists in our country finding jobs after completing formal education at college is much harder than for young people belonging to other professions. The results of the research on the status of young non-affirmed artists (Gavrilov, 2010) indicate that more than one half of respondents do not practice the profession they were educated for and that they are not optimistic that this situation will change for the better. For them, the key reason for

the lack of optimism, when the future of their professional life and work is concerned, is the inadequate appraisal of culture and art in our society, the poor status of artists and the difficulties encountered in finding a job. In the population of young artists, fine artists have the least opportunity to get a permanent job in state institutions or cultural centres, and thus ensure financial security. Musicians and drama artists have the opportunity to work in orchestras, theatres and other cultural and educational institutions, while painters, sculptors, and graphic artists rarely, or almost never, perform their basic professions. Young visual artists are usually employed in related activities, requiring a repertoire of competences acquired during studies and/or after completing a college, while some of them are engaged as teachers of fine arts in elementary and secondary schools. This situation is the result of the existing cultural policy in our country, so the question arises as to how problems in culture and art can be addressed in the area of educational policy. In other words, the question is what changes must be implemented in the initial education of fine arts at the faculties in order to compensate for the impossibility of steady employment in the state institutions of culture so that students would be more adequately prepared for the competitive market scene.

The aim of our research is to examine how the future artists visualise their professional life and whether the idea of charismatic myth is present in their visions or whether it is modelled to the current situation in the field of culture and art. The results of this research will serve us to point out the key implications of education policy in higher education at the faculties of fine arts when it comes to designing programs and learning content.

METHODOLOGY

The study sample is composed out of 39 students of the fourth year of the Faculty of Fine Arts in Belgrade, from the following departments: Painting (29), Graphic Art (7) and Sculpting (3). The sample included 72% female students, while 77% of respondents stated Belgrade as their place of residence. The majority of students were born in 1994 and 1995, whereas the range of birth years is from 1990 to 1997.

Research instruments. For the purposes of collecting data in this research, respondents received a written instruction to write a story about their future professional life and work. As a guide to story writing (Attachment 1) instructions were given to the respondents asking them to imagine that they have already finished their studies and to describe their professional life, all relevant aspects of their work; to express their thoughts, attitudes, feelings, dis(satisfactions), problems related to the work they are dealing with; as well as to describe how they perceive their work in the context of the society in which they live. Data were collected during May 2018.

Data analysis. A qualitative thematic analysis was applied in data processing of contents (Braun & Clark, 2006) obtained on the basis of written

testimonies of respondents given in the form of a story. The thematic analysis of the data had several phases: (1) detailed familiarisation with the source data in order to obtain a general insight into the content; (2) coding – extracting key meanings and messages from the text; (3) grouping of codes into categories; (4) grouping of categories into topics. After a detailed introduction to the original data and the allocation of key meanings and messages from the text, in the third phase of the data analysis, two authors grouped codes in 11 categories through dialogue and the exchange of meanings. Since the analysed content was obtained from individual written testimonies of students in the form of short stories, the unit of analysis was the story as a whole. One testimony could be classified into one or more categories. Subsequently, the third author was provided with the original data and a list of categories to determine the intersubjectivity agreement (kappa values for each of the categories). Calculated kappa values indicated a low intersubjectivity agreement (kappa values ranged from 0.3 to 0.7). The low agreement resulted from the fact that the independent assessor attributed to given categories broader significance in comparison to initial assessors. The differences in the meaning of the given categories are the result of their initial, insufficiently clear, definitions. For example, in the categories of dealing with additional/related jobs, initial assessors attributed the meaning of commercial jobs, while the independent assessor attributed a wider meaning to this category, encompassing all the jobs that the students mentioned in their narratives, other than the primary profession they were educated for. Due to this disagreement, all three authors joined the discussion with the aim of more clearly defining and possibly redefining the existing system of categories. In this process, most of the original category system was retained, with several categories being decomposed, whereby several categories were redefined in terms of their content. Bearing in mind the changes in the meanings of the categories, the authors have re-coded the entire material. The re-encoding resulted in a 13 category system.

Table 1: Classification of codes into categories and topics and the incidence of codes within them

Topics	Categories	Codes	
I am an artist!	Practicing art – a bare necessity (64)	Love for fine arts (34) Freedom and flexibility (13) Satisfaction with the work of the artist (6) Art as an imperative (6) Harmony, peace and independent work (5)	
	Art as the ultimate goal (25)	Tendency to remain active in primary profession (13) Clear vision of professional life (12)	
	Personal and professional development of artists (50)	Need for learning and development (22) Need for professional development (13) Use of knowledge acquired during the first degree academic studies (11) Importance of overall knowledge and experience (4)	
	Agency of the artist (41)	Personal initiative and effort (36) Self-confidence/self-belief (5)	
	Cooperation (28)	Cooperation and association with other artists and institutions (28)	
	Affirmation (54)	Affirmation by the public (28) Need for affirmation in the artistic world (15) Personal sentiment of affirmation (11)	
	Artist as an Enlightener (20)	Beauty of teaching (18) Art and charity work (2)	

Survive, but remain an artist	<p>Financial issues (49)</p> <p>Dealing with additional/related jobs (110)</p> <p>Personal artistic expression (10)</p>	<p>Need for financial security (42)</p> <p>Need for institutional employment (7)</p> <p>Doing commercial jobs (78)</p> <p>Supplementing primary job with related ones (21)</p> <p>Trainings in relating areas (6)</p> <p>Openness to new experiences and changes (3)</p> <p>Versatile interests (2)</p> <p>Cherishing artists' personal poetics (10)</p>
Adverse social circumstances	<p>Bad status of art and artists in society (47)</p> <p>Discrepancy between educational and cultural policies (5)</p> <p>Professional insecurity (18)</p>	<p>Bad situation in the field of culture and art (24)</p> <p>Uncertainty (17)</p> <p>Need for a better cultural policy (6)</p> <p>Dissatisfaction with the study programme at the faculty (5)</p> <p>Hopelessness (9)</p> <p>Opting for another profession (5)</p> <p>Lack of a clear vision of professional life (4)</p>

RESEARCH RESULTS

In the fourth phase of the thematic analysis of data, the authors grouped the existing categories into three topics: (1) I am an artist!; (2) Survive, but remain an artist; and (3) Adverse social circumstances. Table 1 shows the allocated codes classed in categories, which are further grouped into the listed topics.

I am an artist!

In the visions of professional life and work of students, there are images of artists that are comprised in the idea of a *charismatic myth*. Art is a central motif in the narratives of future artists and one of the important aspects of their identity. In the students' narratives, internal motivation for dealing with art and creating artistic works is clearly emphasised, which is conditioned by unconditional love for creativity. The need for self-accomplishment in this area is accompanied by a desire for personal and professional development and learning.

Practicing art – a bare necessity. In the narratives about their professional future, students clearly underline love for visual arts and personal satisfaction because they perform artistic work. Being an artist and creating represents a primary need and a life imperative. A thing in life that they could not live without. The narratives emphasise the importance of freedom, harmony, and peace, which artists reach through independent creative work.

... I have to admit that I enjoy work, just because I'm honest about what I do and because I do something I love.

The motive that keeps me going is my utopian idea, which I'm slowly building. This idea includes life in nature and artistic work.

My greatest aspiration and ambition is to live from personal artistic poetics and to open a gallery.

Art as the ultimate goal. In the students' narratives, the need for creative work in the field of fine arts is accompanied by a clear vision of professional life and the emphasis of art as the ultimate professional goal that is to be achieved. In students' visions of their professional lives, there is a tendency to remain active in their primary profession.

I want to say that I am very happy about it. I have fulfilled one very important life dream that I have had since I was little. And that's to become a painter, which I certainly am now.

The ultimate outcome and the job I want to do is to fully devote myself to art (creation).

Personal and professional development of artists. Students associate their commitment to the artistic profession with personal and professional develop-

ment and learning, which they perceive as an integral part of their work. Also, previously acquired knowledge and experience, as well as the knowledge and skills acquired during the first degree academic studies are, according to students' visions, important support in the creative work of fine artists.

In order to give weight to my paintings, I had to straightforwardly approach the perception of my personality, to read books, to watch people, to try to understand myself and the world around me.

This job fulfils my desire to continuously improve as a painter and to express my ideas differently.

I learn every day, from myself and from others. A man discovers something every day, he perfects himself, especially if practicing a profession that fulfils him and that he is destined for. I think that I will be getting more successful and better every day, and I try to unravel all that my personality possesses and hides so that I could get to know myself fully.

What the faculty gave me is really rich theoretical knowledge of art and the ability to see, recognize and think about art at a much higher level than I did before the faculty. Building attitudes, poetics and abilities of criticism is perhaps the most valuable thing I inherited from the Faculty of Fine Arts.

Agency of the artist. The work of a fine artist, according to the visions of students, implies continuous effort and work, and a clearly underlined initiative followed by self-confidence, self-belief, and belief in the creative potential. In students' narratives, it is noticeable that in order to notch up success and achievement in the work of a fine artist, it is necessary to show an initiative when it comes to finding opportunities for work, promotion and connection with other artists and institutions.

I apply to all contests for group or individual exhibitions. I am active on Instagram where I am in touch with various galleries and curators. I follow the current art scene, mostly via the Internet.

It is necessary to look for and search for opportunities. For me, it is important to try out as many areas as possible.

I hope my experience will encourage many people who are still in college or who are about to enrol, to work as hard as I did, in order to be where I am now.

Until then, I work diligently and believe in miracles, because they are quite possible.

Cooperation. Despite the fact that in their narratives they point to personal freedom, harmony, peace and independent work as key reasons for satisfaction with the work of artists, in their visions of a professional life, students see themselves as artists who connects with other artists and institutions so that

they could work together, promote the products of their work and the achievements of other important professional goals. In students' visions, the story of connecting and cooperating with individuals and institutions is not limited to the borders of this country. They see themselves as someone ready to establish cooperation at the international level.

With a diverse group of people that I met at college, but also in other places, I organise initiatives – we have a lot of conceived projects and we realised some of them.

I would like to have the opportunity to work closely with the theatre and the film, either through the scenography or in any other way.

Affirmation. In the visions of their professional life and work, students accentuate the importance of a personal experience of self-achievement in their work. Moreover, the need for affirmation by others from the artistic world, and in particular the affirmation by art lovers, through the recognition of the quality of creative products, is recognised in students' visions as a significant aspect of artistic creativity.

I think that the path I have passed so far was not easy, but that the effort and belief in my vision paid off.

I am pleased that people like my works.

I eventually built my own specific style and became recognisable and started my quest. I established contacts with Berlin galleries and started exposing massively.

Artist as an Enlightener. Thinking about themselves and their future work, students point out that the inseparable part of the artist's work is their influence on others, which occurs in interaction, during the transfer of knowledge. In the students' narratives, the beauty of teaching is emphasised, reflected in the personal satisfaction of the artist in contact with young people to whom they transfer their experiences acquired during the artistic creation. Dealing with charity work and putting their creative potential into the function of the wellbeing of the individual and society, is recognised in students' visions as one of the important aspects of their future work.

I plan to open my own painting school, where I will share my knowledge and love of art and creation in general with people of similar interest.

I try to make children love artistic creativity, relax and free themselves. I play with them. I help them master the contents of other subjects through my subject. I conceive various initiatives and cooperative activities, we perform group works, I take them out in nature, on the river, we draw there. We go to museums, talk, talk to artists and art with passion, I try to bestir their personal experiences, to inspire them.

Also, I have a great desire to participate in workshops for children in safe house/orphanages.

Survive, but remain an artist

In spite of the fact that art is important and that the need for creativity is not challenged, in the students' narratives, there is an assumption that one cannot make a living or survive of artwork. Due to the need for financial security, it is necessary to compromise on a professional level and, in addition to creativity, to tackle jobs that can provide basic existential conditions. To succeed in this, they see themselves as someone who has to distance themselves from the idea of independent work, freedom and harmony, and who is forced to carry out various commercial affairs. However, it is important for them not to completely lose their artistic identity and personal poetic expression.

Financial issues. In their narratives, students recount the need for financial security and survival. In their visions of professional life, they see themselves as artists who are unable to satisfy these needs exclusively by creative work in our country. Doing uniquely the primary job for which they have been educated cannot provide them with regular income nor provide security in the material sense.

I would prefer to have a steady job with a certain monthly income.

In order to earn some money, I paint scenes in the theatre, I teach and give private lessons, as this provides me with better financial assets.

I have to be careful with the money, to save a part of my earnings in case I have no work for a while.

I have not found a way to make a living in Serbia of my paintings and drawings, i.e. of my art.

Dealing with additional/related jobs. In circumstances requiring the need for a job that will provide basic financial incomes, students in their visions of future professional life see themselves as someone who, in addition to artistic creativity must do related commercial jobs. It convenes to point out that jobs in which students see themselves in the future are closely related to their primary profession and give them the opportunity to use and further develop already acquired knowledge, skills and abilities. Nevertheless, dealing with related, commercial jobs requires further training through the acquisition of new knowledge and skills.

I have been a freelancer for several years. This means that I live from my craft independently and that I am not related to any firms or companies. These are mainly issues related to classic web design, packaging, posters, commercials, icons, wallpapers, applications for phones

and computers. I am equally working on “concept art” for films or games, as well as illustrations that serve to advertise products.

I used to practice drawing in “Adobe” computer programmes, such as “Photoshop” and “Illustrator”. I was very successful and that is what brought me here.

If I had not become familiar with creative industries in the world of communications through volunteering, I think that would have felt helpless after graduation from the Faculty of Fine Arts.

Personal artistic expression. Although forced to distance themselves from their primary need for peace, harmony and independent work, they see themselves in the future as someone who wants to retain to the largest possible extent their original creative ideas and personal artistic expression when dealing with commercial affairs. In spite of the compromises they have to make by doing related, commercial jobs, students’ visions demonstrate the tendency to retain their artistic identity with an emphasis on freedom, creative ideas and personal artistic poetics.

When I receive information about an idea or a concept, I am free to decide what the good or the bad guy will look like.

It is important for me to try as many areas as possible. But I try to work on my own ideas and never leave my personal artistic quest.

I try to preserve painting as an intact and clean thing (unencumbered by other people’s requests, desires and money). So this comes to me as a zen moment I have for myself. I do sell something from time to time, but I only sell what has been done or do commands in my style.

Adverse social circumstances

Reflecting on their future profession and imagining their future professional work under the influence of the current situation in society and art, students paint their narratives with pessimistic visions when it comes to opportunities for their achievement in the field of artistic creativity. In some situations, the uncertainty, the feeling of hopelessness and the lack of a clear vision of professional life result in the idea of abandoning the artist’s profession.

Bad status of art and artists in society. Students perceive their vision of professional life in the context of the current situation in society, especially in culture and art. In students’ narratives, the profession of fine artists is presented as an unpredictable and uncertain vocation, which is a consequence of the lack of clearly defined cultural policies in our country. Inadequate conditions and negligence of artists’ basic needs, such as exhibition space and work tools, are difficulties that hinder their creative work.

Finances for creative work and exhibition space are always aggravating circumstances. It is a sad story.

Either follow your heart or follow the money. They even glower at me when I say that I want a nice big house with a yard, a dog and a cat, that I want to have enough money to travel... And then you walk down the street and see a billboard – I will finish studies and I will work in McDonald's.

Our environment is not the most fruitful place for artistic work.

What pushed me to do what I am currently doing (I work with children in kindergarten) is that because of o the situation in our country, I can only dream of painting, i.e. of the job I was educated for.

Discrepancy between educational and cultural policies. Reflecting on their professional life and the position they are in, due to adverse social circumstances, future fine artists often point out dissatisfaction with the study programme that they attended at the faculty. The knowledge and skills they have acquired are insufficient to deal with various tasks they need to do in order to earn a living. The study programme at the faculty did not provide them with adequate preparation for the new roles that they are expected to perform on the market, which is commercialised and not directed towards a free artist. Students confirm that the educational policy and study programmes at the faculty are not in line with cultural policy, the situation in the field of fine arts and the position of young artists in our country who have graduated from the faculty and are trying to find a job in the profession and thus secure their existence.

The knowledge I gained through the theory (at college) is not sufficiently applicable to the professional world I live in. I do not know how to write projects; I do not know anything about selling my skills.

Since the Faculty did not fulfil my expectations and did not enable me to achieve what I was hoping for when enrolling, in the first year, I decided to deal with what was happening outside the faculty.

Professional uncertainty. When it comes to future profession in the context of adverse social circumstances, students' narratives are sometimes accompanied by hopelessness and the lack of a clear vision of professional life. The primary need for creative work and love for fine arts is shaken by the situation unfavourable to young artists. Some of them see themselves in the future as someone who gives their primary profession and makes a decision to do something else. These narratives are predominantly marked with the sense of a complete loss of hope and will to remain in artistic profession which cannot help the artist eke out a living.

In the current situation, I would never dare to live and work here as an independent artist, and I do not think that this will change in the near future.

I have plenty of ideas, the only thing I lack are hope and optimism.

I am currently working in a factory that recently opened near the place where I live. The job involves assembling of electronic devices and can be characterised as a typical working-class job without (any) creative freedom. As far as I am concerned, I am satisfied with the routine and the rules it supposes. It is a pleasant change in relation to the constant volatility at the faculty, the insecurity and other similar features that the very nature of fine arts conveys.

DISCUSSION

Analysing the visions of fine art students of their professional life and work enabled us to gain insight into how they see themselves after graduating, what their aspirations and needs are, what problems they anticipate and how they see their professional life in the context of the current situation in the field of art in our country. In other words, we have the opportunity to highlight the hopes and fears of future artists in terms of their professional participation in society, culture and art. These insights can help us to define guidelines for the further development of study programs at faculties of fine arts. Three topics that depict future artists' visions emerged from the data analysis, namely: (1) I am an artist!; (2) Survive, but remain an artist; and (3) Adverse social circumstances.

The results of our research indicate that in the visions of future artists of their professional life and work, love for art and artistic creativity is emphasised. The narratives clearly show the intrinsic motivation of future artists to create works of art and their artistic creativity as a primary necessity and something that they cannot live without, which suggests that art is one of the important aspects of their identity. These findings confirm the idea of a *charismatic myth* (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007), and underline the aesthetic vision and personal artistic expression as a key motive in creating a piece of art. However, the findings also indicate that the visions of future artists of their professional life and work are painted by an uncertain situation in the field of art in our country. The experience of an inadequate position of artists in society; uncertainty; inability to find a job in the respective profession and to ensure financial certainty are present in students' narratives and confirm the findings of previous research conducted in other countries (Alper & Wassall, 2006; Bridgstock & Cunningham, 2016). The findings of our research indicate that adverse social circumstances that do not allow fine artists to make a living through the work they like, can lead to a change in their professional identity. These changes involve distancing from the primary needs for independent creative work and harmony, adapting to the current situation in the market and making compromises by doing related jobs that require the

acquisition of new skills and knowledge, which also concurs with the findings of other research (Bridgstock, 2005). Additionally, the principles of a market defined in this way privilege artists who are already in higher social and socioeconomic strata, because they have the means and resources they can invest in order to make a profit (Apple, 2013). Unlike them, students who do not live in such conditions, are deprived and cannot easily earn a living, which can lead to hopelessness, and ultimately to the decision to give up the primary profession.

As well as in other countries throughout the world, in our country, too, the importance of creative industries is getting more and more accentuated (Službeni glasnik Republike Srbije, 2018), as well as jobs related to different forms of art, as this might be one of the ways to enhance the economic development of the country. An increasing number of companies in the market demand an interdisciplinary symbiosis, in which art and creativity play an important or a crucial role. In the criticism addressed to creative industries, it is suggested that the reference to gifted individuals and their talents is not aimed at creating authentic artwork, but at using artists and putting them in the function of empowering the market and capital. In this way, creative industries do not encourage the development of art and the individual, but the development of markets and profits (Vuksanović, 2016). Our respondents recognise that in the future they will be able to find a place in this broad and still not precisely defined area of the creative industry, and that thanks to their creativity and talent, they could contribute to the economic development or be the bearers thereof. However, they will participate in this process solely as independent artists who will have to fight for their place. It seems that there is a fear that a successful positioning in the market and the artists' ability to sell what they create and their ability to create what is demanded, implies the loss of their personal touch and their individual creativity. Students believe that, at the faculty, they did not get the knowledge and skills sought on the market, but they are aware of the knowledge they lack (the placement artworks, project writing, web design knowledge, use of various computer programs, etc.) and they know how to acquire it. It is also clear to them that at the university they acquired the basics and the fundamentals which cannot be learnt on the courses, namely nurturing and developing talent, artistic development of poetics and creative way of approaching problems. In other words, the faculty put emphasis on the development of the identity of a "charismatic" artist, not on the development of the identity of a "trader". The current social situation in the field of culture and art requires young artists to be flexible and to adapt to the emerging circumstances of commercialisation and commodification (Røyseng, Mangset & Borgen, 2007), i.e. to master the skills of a trader who creates and markets their work so that it can be bought "from home". The problem with this adaptation to the social situation is not only that it changes their professional identity, but the fact that they are left to their own devices. In the process of education and the course of their personal and professional

development, students have not developed adaptive mechanisms that should enable them to cope with the world governed by market principles and laws of demand and supply. Consequently, in their narratives, future artists predict significant frustration, dissatisfaction, and even hopelessness regarding their positioning in the labour market. In order to solve the growing anxiety and to overcome adverse circumstances, and in order to recontextualise their acquired knowledge, skills and abilities in a way that the labour market demands from them (Bridgstock & Cunningham, 2016), it is necessary that they have institutionalised support and indispensable preparation during their studies.

CONCLUSION AND IMPLICATIONS OF THE RESEARCH

The main conclusion of our research is that the ideas of a *charismatic myth* in the visions of students of the Faculty of Fine Arts of their professional life and work are intertwined with an uncertain image of the future profession, characterised by the struggle in the market and acquisition of new skills and knowledge necessary for jobs in related areas that they are obliged to opt for in order to earn a living. In their narratives, future artists perceive themselves as unprepared for new roles and left to their own devices.

The main implications of our research are exhibited in the need to change higher education policy at faculties of fine arts when it comes to study programmes and learning contents. In order to provide their graduates with competences that are presumed to be crucial for successful positioning in the labour market, faculties of fine arts should make changes in study programmes and learning contents and reinterpret the knowledge and skills they offer, in accordance with the existing contextual conditions. On the one hand, it is important that these faculties maintain their basic function of a holder of high arts in society, which is achieved by fostering the students' artistic identity, the development of their own artistic poetics and a creative approach to problem-solving. On the other hand, in designing goals, activities and programme contents, in addition to essential issues, it is necessary to deal with the existential ones, to prepare students for productive functioning in society, culture and art. In this way, the faculties would be directed towards the education of artists as individual, autonomous persons, who can at the same time realise their potential, and use these potentials for their positioning as active participants in changing social circumstances.

Market demands imply certain specificities regarding the professional engagement of fine artists, which faculties of fine arts should take care of. The employment has a temporary character, i.e., the character of self-employment (which students intuitively predict in their visions of the future. Because of this, students should be prepared for a wider range of occupations/professions in which they could participate professionally. This requires, among other things, to be flexible, optimistic and capable of creative decision-making. Under these circumstances, the work career of the artist would consist of

several realised project tasks, owing to which students should acquire skills and knowledge in career and project management. In order to familiarise future artists with market conditions as early as during their studies, the faculties of fine arts should establish cooperation with artists and other experts who are renowned professionals in artistic and/or related fields. The said cooperation could be realised through their systematic inclusion in teaching at the faculty, but also through student practice in companies, in which their knowledge could be used. The education of artists in contemporary society should also include trainings aiming to qualify them to understand a broader, international environment, to adapt them to the volatility of cultural, technical, business and aesthetic demands.

In their visions of professional life, students envisage that engaging in jobs in areas related to fine arts involve the acquisition of new knowledge, skills and capabilities, but also financial security. Therefore, in the framework of study programmes at faculties, the existing artistic content should be complemented by contents from related fields such as graphic design, animation, communication, marketing and the like. In order to prepare students qualitatively and functionally for the new roles expected of them in the labour market, faculty teachers should be professionally trained, through additional training relating to new occupations and advanced technologies in the field of art and creative work. In the final year of the faculty of fine arts, or at master studies, it is necessary to take into account the students' aspirations when opting for a certain profile of creative professionals. In this regard, future artists should acquire the necessary competences and get acquainted with the activities in which they will be able to use talent and fundamental artistic skills in order to be more easily and successfully positioned in the market of artistic and related occupations. In this way, they would be able to earn a living and have financial security, while sticking to personal artistic expression. In further research in this area, additional insight into the visions of future artists of their professional life and work could also be obtained through individual and/or group interviews that would allow for a better elaboration of their perspectives. It would also be beneficial that fine art students' visions be analysed in a wider context of cultural policies in our country which would help to formulate guidelines for cultural policy changes in the area of fine arts. Further research might also consider the perspectives of students from other artistic faculties in our country, either by a qualitative or by a quantitative methodology.

APPENDIX 1

Guidelines for writing of the story

Please write a story in which you are the main character.

Imagine that you have finished the faculty. Please talk about your professional life. Describe all relevant aspects of your work and of the job you are doing. Please try to depict your reflections, attitudes, feelings (both positive and negative), (dis)satisfactions, problems related to your job. What brought you to your current position? What are the most important resources that you rely on in your work? How do you perceive your work in the context of the society you live in? Tell us more about your professional plans, hopes and visions of the future.

Write the story in the present tense as if you had already finished your studies and as if you were describing your current professional life and your job.

ВИДЕНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ ФАКУЛЬТЕТА ИЗОБРАЗИТЕЛЬНЫХ ИСКУССТВ

Миля Вуячич и Драган Весич

Институт педагогических исследований,
Белград, Сербия

Александра Йоксимович

Факультет изобразительных искусств, Университет искусств,
Белград, Сербия

Аннотация

В нашей стране редко проводятся исследования, занимающиеся изучением представлений студентов о своей будущей профессии, и почти полностью отсутствуют такие исследования на корпусе студентов изобразительных искусств. Личность художника сопровождает миф, представляющий их специфическими, харизматичными особами, обладающими выраженной мотивировкой и потребностью заниматься творческой работой, а в последние десятилетия данный миф поставлен под вопрос коммерциализацией изобразительного искусства. Поэтому в предлагаемой работе занимаемся их видением своей профессиональной жизни и деятельности. Цель исследования заключается в выяснении представлений будущих художников о своей предстоящей профессиональной жизни, и присутствует ли в их видении идея *харизматического мифа* или преобладают веления сиюминутных обстоятельств в области культуры и искусства в нашей стране. В исследовании участвовали 39 студентов четвертого курса Факультета изобразительных искусств в Белграде. При обработке данных применялся качественный тематический анализ содержания письменных рассуждений испытуемых, полученных в виде рассказа. Результаты исследования указывают на то, что идеи *харизматического мифа* представляют собой центральную мотивировку в повествовании студентов и переплетаются с неопределенностью картины своей будущей профессии и собственной неподготовленностью к новой роли в обществе. В работе указываются импликации, которые относятся к образовательной политике высшего образования на факультетах изобразительных искусств, как и рекомендации для дальнейших исследований в этой области.

Ключевые слова: студенты, изобразительное искусство, видение профессиональной жизни, харизматический миф, рынок искусства.

Коришћена литература/References

- Alper, N. O. & Wassall, G. H. (2006). Artists' careers and their labour markets. *Handbook of the Economics of Art and Culture*, 1, 813–864.
- Apple, M. (2013). Obrazovanje i tržište [Education and labour]. *Reč*, 83(29), 143–176.
- Božović, R. (1984). *Lavirinti kulture* [The labyrinths of culture]. Beograd: Radnička štampa.
- Braun, V. & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101.
- Bridgstock, R. (2005). Australian artists, starving and well nourished: What can we learn from the prototypical protean career? *Australian Journal of Career Development*, 14(3), 40–48.
- Bridgstock, R. & Cunningham, S. (2016). Creative labour and graduate outcomes: Implications for higher education and cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 22(1), 10–26.
- Colić, M. (2016). *Programsko-produkciono modelovanje obrazovnog programa televizije Beograd u periodu od 1964. do 1980. godine, kao paradigma društveno opravdane i medijski uspešne edukacije* [Production-programming models of the television of Belgrade's educational programme between 1964 and 1980, as a paradigm of a socially justified and successful education through media]. (Odbranjena doktorska disertacija). Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu, Fakultet dramskih umetnosti.
- Colić, M. (2014). Tri pedagoške refleksije Bogdana Suhodolskog [The three pedagogical reflections by Bogdan Suchodolski]. *Kultura polisa*, XI(25), 345–359.
- Gavrilov, M. (2010). *Poboljšanje statusa mladih neafirmisanih umetnika* [The improvement of the status of young non-affirmed artists]. Beograd: Zavod za proučavanje kulturnog razvitka.
- Gutvajn, N. i Đerić, I. (2011). Refleksije studenata pedagogije o budućoj profesiji i procesu traženja posla [Reflections of the pedagogy students on their future profession and the job search process]. *Zbornik Instituta za pedagoška istraživanja*, 43(2), 330–346.
- Hesmondhalgh, D. & Baker, S. (2010). A very complicated version of freedom: Conditions and experiences of creative labour in three cultural industries. *Poetics*, 38(1), 4–20.
- Horkheimer, M. i Adorno, T. (1974). *Dijalektika prosvetiteljstva* [Dialectic of enlightenment]. Sarajevo: Veselin Masleša.
- Joksimović, A. (2017). Stavovi studenata fakulteta likovnih umjetnosti o profesiji nastavnika likovne kulture [Attitudes of fine art students of the Faculty of fine arts about fine art teacher's profession]. *Vaspitanje i obrazovanje*, 3/4, 45–57.
- Matthews, N. (2011). Transition or translation?: Thinking through media and cultural studies students' experiences after graduation. *Cultural Studies Review*, 17(2), 28–48.
- McRobbie, A. (2002). Clubs to companies: Notes on the decline of political culture in speeded up worlds. *Cultural Studies*, 16(4), 516–531.
- Morgan, G., Wood, J. & Nelligan, P. (2013). Beyond the vocational fragments: Creative work, precarious labour and the idea of 'Flexploitation'. *The Economic and Labour Relations Review*, 24(3), 397–415.
- Røyseng, S., Mangset, P. & Borgen, J. S. (2007). Young artists and the charismatic myth. *International Journal of Cultural Policy*, 13(1), 1–16.
- Službeni glasnik Republike Srbije* [The Official Gazette of the Republic of Serbia] (2018). Odluka o osnivanju Saveta za kreativne industrije [Act about the Establishment of Council for Creative Industries] : 23/2018-17, 25/2018-40, 52/2018-8.
- Smirs, J. (2004). *Umetnost pod pritiskom – promocija kulturne raznolikosti u doba globalizacije* [Arts under pressure: protecting cultural diversity in the age of globalisation]. Novi Sad: Svetovi.
- Suhodolski, B. (1974). *Tri pedagogije* [The three pedagogies]. Beograd: NIP Duga.

- Taylor, S. & Littleton, K. (2008). Art work or money: Conflicts in the construction of a creative identity. *The Sociological Review*, 56(2), 275–292.
- Vuksanović, D. (2016). Kreativnost i mediji: kreativne industrije kao projekat ad absurdum. *In Medias Res*, 5(9), 1299–1308.

Примљено 12.03.2019; прихваћено за штампу 08.06.2019.

Received 12.03.2019; Accepted for publication 08.06.2019.